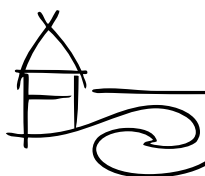

Vita Antiqua №10, 2018

TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV, FACULTY OF HISTORY
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY AND MUSEUM STUDIES
CENTRE FOR UNDERWATER ARCHAEOLOGY, ARCHAEOLOGICAL AND ETHNOLOGICAL RESEARCH
Th. VOVK CENTER FOR PALEOETHNOLOGICAL RESEARCH

PREHISTORIC NETWORKS IN SOUTHERN and EASTERN EUROPE

Kyiv 2018

FONDS NATIONAL SUISSE
SCHWEIZERISCHER NATIONALFONDS
FONDO NAZIONALE SVIZZERO
SWISS NATIONAL SCIENCE FOUNDATION

Swiss National Science Foundation
Швейцарський Національний Науковий Фонд

SCOPES institutional partnership project Network
in Eastern European Neolithic and Wetland Archaeology
(NEENAWA)

SCOPES проект інституційного співробітництва
"Мережа по дослідженню східноєвропейського
неоліту та археології річок та озер"

Faculty of History, Taras Shevchenko
National University of Kyiv
Історичний факультет Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка

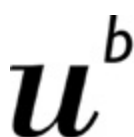
Department of Archaeology and
Museology, Taras Shevchenko
National University of Kyiv
Кафедра археології та музеєзнавства
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Centre for Underwater
Archaeology, Archaeological
and Ethnological Research
Центр підводної археології,
археологічних та етнологіч-
них досліджень

Th. Vovk Center for Paleoethnological
Research, Ukraine
Центр палеоетнологічних досліджень
ім. Хв. Вовка, Україна

^b
UNIVERSITÄT
BERN

University of Bern
Бернський університет

Center for Prehistoric Research,
Macedonia
Центр преісторичних
досліджень, Македонія

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЭРМИТАЖ
The State Hermitage Museum

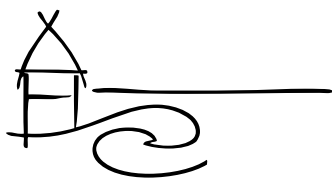
State Hermitage Museum
Державний музей "Ермітаж"

Vita Antiqua №10, 2018

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА, ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АРХЕОЛОГІЇ ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА
ЦЕНТР ПІДВODНОЇ АРХЕОЛОГІЇ, АРХЕОЛОГІЧНИХ ТА ЕТНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ЦЕНТР ПАЛЕОЕТНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ім. Хв. ВОВКА

ПЕРВІСНІ СПІЛЬНОТИ ПІВДЕННОЇ та СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Київ 2018

EDITORIAL BOARD:

Dr., Prof. Rostyslav V. Terpylovskiy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine (*Head of the Editorial Board*)
Ph.D., assoc. prof. Pavlo S. Shydlovskiy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine (*executive editor*)
Dr., Prof. Albert Hafner, University of Bern, Switzerland
Dr., Prof. Mykhailo I. Hladkykh, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Dr., Prof. Valerii P. Kapeliushnyi, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Dr., assoc. prof. Henadii M. Kazakevych, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
HDR Marylène Patou-Mathis, Research director at CNRS, Muséum national d'histoire naturelle, France
Dr., assoc. prof. Stéphane Péan, Muséum national d'histoire naturelle, France
Ph.D., assoc. prof. Serhii M. Ryzhov, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Dr., Prof. Viktor V. Stavniuk, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Dr., Prof. Marzena Szymt, Poznań Archaeological Museum, Poland

EDITORIAL BOARD OF THE VOLUME:

Pavlo S. Shydlovskiy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine (*executive editor*)
Aleksandr V. Diachenko, Institute of Archaeology NAS of Ukraine
Ekaterina V. Dolbunova, State Hermitage Museum, Russian Federation
Albert Hafner, University of Bern, Switzerland
Andrey N. Mazurkevich, State Hermitage Museum, Russian Federation
Yana I. Morozova, Taras Shevchenko National University of Kyiv
Goce Naumov, Centre for Prehistoric Research, Republic of Macedonia
Valentina Todorska, NU. Museum "d-r Nikola Nežobinski", Republic of Macedonia

TECHNICAL EDITORS:

Yevhen Pichkur, Archaeological Museum, Institute of Archaeology NAS of Ukraine
Ivan Radomskiy, Institute of Archaeology NAS of Ukraine
Denis Belousov, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Martha Andriiovych, University of Bern, Switzerland
Mariia Dobrotvor, University of Bamberg, Germany

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Д.і.н., проф. Терпиловський Ростислав Всеволодович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(голова редакційної колегії)
К.і.н., доц. Шидловський Павло Сергійович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (відповідальний редактор)
Д-р, проф. Хафнер Альберт, Університет м. Берн, Швейцарія
Д.і.н., проф. Гладких Михайло Іванович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Д.і.н., проф. Капелюшний Валерій Петрович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Д.і.н., доц. Казакевич Генадій Михайлович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Д-р, досл. директор CNRS Пату-Матіс Марілен, Національний природничий музей, Франція
Д-р, доц. Пеан Стефан, Національний природничий музей, Франція
К.і.н., доц. Рижов Сергій Миколайович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Д.і.н., проф. Ставнюк Віктор Володимирович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Д-р, проф. Шміт Мажена, Археологічний музей в м. Познань, Польща

НАД ВИПУСКОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Шидловський Павло Сергійович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (відповідальний редактор)
Дяченко Олександр Вікторович, Інститут Археології НАН України
Долбунова Катерина Володимирівна, Державний Ермітаж, Росія
Хафнер Альберт, Університет м. Берн, Швейцарія
Мазуркевич Андрій Миколайович, Державний Ермітаж, Росія
Морозова Яна Іванівна, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Наумов Гоце, Центр преісторичних досліджень, Македонія
Тодорська Валентина, Музей «д-р Нікола Незлобінський», Македонія

ТЕХНІЧНІ РЕДАКТОРИ:

Пічкур Євген, Археологічний музей Інституту археології НАН України
Радомський Іван, Інститут Археології НАН України
Белоусов Денис, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Андрійович Марта, Університет м. Берн, Швейцарія
Добротвор Марія, Університет м. Бамберг, Німеччина

Prehistoric Networks in Southern and Eastern Europe. Collection of scientific works. P. Shydlovskiy (ed.). – VITA ANTIQUA, №10. – Kyiv: Center for Paleoethnological Research, 2018 – 212 p.

The collection of scientific works is devoted to contemporary research on development and interaction of prehistoric networks in the Holocene Europe. Chronologically, the collection covers the final phases of the Stone Age and the beginning of the age of early metals. Particular attention is paid to the process of Neolithization and interaction between different societies in Southern and Eastern Europe.

The proposed collection will be useful for anyone interested in the prehistory, archaeology and geography of Europe – archaeologists, prehistorians, specialists in local history, ethnographers, museum workers, cultural heritage researchers and students of higher educational institutions.

Первісні спільноти Південної та Східної Європи. Збірка наукових праць. П.С. Шидловський (відп. ред.). – VITA ANTIQUA, №10. – К.: Центр палеоетнологічних досліджень, 2018. – 212 с.

Збірка наукових праць присвячена сучасним дослідженням питань розвитку та взаємодії первісних спільнот на території голоценової Європи. Хронологічно збірка охоплює заключні фази кам'яної доби та початку доби ранніх металів. Особлива увага приділена процесу неолітизації та взаємодії різних суспільств Південної та Східної Європи.

Запропонована збірка буде корисною для всіх, хто цікавиться первісною історією, археологією та географією Європи – археологам, преісторикам, історикам-краєзнавцям, етнографам, музейним працівникам, дослідникам культурної спадщини, студентам вищих навчальних закладів.

Зареєстровано

Міністерством юстиції України

Свідомство про державну реєстрацію

КІ №1674 від 25.07.2017

Засновник та видавець

ГО Центр палеоетнологічних досліджень
код ЄДРПУ №39633961

Україна, 02156, Київ, вул. Милуєтенка, 15а

E-mail: th.vovk.center@gmail.com

Registered

Ministry of Justice of Ukraine

Certificate of registration

КІ №1674 від 25.07.2017

Founder and publisher

Center for Paleoethnological Research
Unified State Register №39633961

Ukraine, 02156, Kyiv, str. Milyutenko, 15a

E-mail: th.vovk.center@gmail.com

Підписано до друку 29.10.2018.
Формат 60 × 84/8. Гарн. Myriad Pro.
Папір офс. Друк офс.
Ум.-друк. арк. 24,65. Тираж 300 екз.

Надруковано ФОП «Черенок К.В.»
Свідомство В02 №353856 від
25.09.2006 р.
м. Київ, вул. Пушкінська, 45/2
тел.: (044) 235-81-92, 228-45-05

ISSN 2522-9419 (online)

<http://vitaantiqua.org.ua> <http://vovkcenter.org.ua/> <https://www.facebook.com/th.vovk.center>

ISSN 2519-4542 (print)

@ Автори статей, 2018

CONTENTS / ЗМІСТ

FOREWORD: Network Approach for Studying the Prehistoric Networks (Pavlo Shydlovskiy, Yana Morozova)	6
ПЕРЕДМОВА: Мережевий підхід у вивченні первісних спільнот (Павло Шидловський, Яна Морозова)	
*****	
Dmytro Stupak. Chipped flint technologies of Janislawice culture in Ukrainian Polissya region	13
Дмитро Ступак. Технології розколювання кременю в комплексах яніславицької культури Українського Полісся	
Sergii Telizhenko. The Køkkenmødding of Eastern Ukraine	25
Сергій Теліженко. Кьоккенмьоддінги Східної України	
Alina Veiber. An overview of the osteological mammal material from the archaeological sites of the Surska culture in the context of its tribes' adaptation to the environment	38
Аліна Вейбер. Огляд остеологічного матеріалу ссавців з археологічних пам'яток сурської культури в контексті адаптації її носіїв до навколишнього середовища	
Martha Andriiovych. A sign of mobility and cultural exchange? The ceramics with scribble line ornamentation from Lysa Hora cemetery	43
Марта Андрійович. Ознака мобільності та культурного обміну? Керіміка з лінійним орнаментом з Лисогірського неолітичного могильника	
Goce Naumov. The Formation of Wetland Identities in the Neolithic Balkans	48
Гоце Наумов. Формування заплавних ідентичностей у балканському неоліті	
Pavlo Shydlovskiy. Lithic Assemblages of Early Agricultural Communities in Middle Dniester: comparative study	61
Павло Шидловський. Крем'яні комплекси ранніх землеробських спільнот Середнього Придністров'я: порівняльна характеристика	
Ivan Radomskiy. Changing techniques of flint knapping in Chalcolithic times as an indicator of changes in the economy	92
Іван Радомський. Зміни у технології кременеобробки за доби енеоліту як показник змін у економіці	
Yevhen Pichkur. Mining and distribution of flint by the tribes of Cucuteni-Trypillian community	105
Євген Пічкур. Видобуток і поширення кременю племенами Кукутені-Трипільської спільноти	
Dmytro Zhelaha. Ornamentation systems of Trypillia culture B I period tableware in the Middle Dniester area	118
Дмитро Желaha. Орнаментальні схеми посуду Трипільської культури етапу В I в Середньому Подністров'ї	
Aleksandr Diachenko. Geographic determinism and Trypillia contact networks, c. 3600 – 3400 BC	126
Олександр Дяченко. Географічний детермінізм та трипільські контактні мережі (3600 – 3400 BC)	
Mykhailo Videiko, Nataliia Burdo. Life on the Eastern Frontiers of Old Europe	135
Михайло Відейко, Наталія Бурдо. Життя на східних рубежах Старої Європи	
Robert Hofmann, Mila Shatilo, René Ohlrau, Marta Dal Corso, Stefan Dreibrodt, Michailo Videiko, Knut Rassmann, Wiebke Kirleis, Johannes Müller. Tripolye – Strategy and Results of an ongoing Ukrainian-European Project	146
Роберт Хофманн, Міла Шатіло, Рене Олрау, Марта Даль Корсо, Стефан Драйбродт, Михайло Відейко, Кнут Рассманн, Вібке Кірлайс, Йоханес Мюллер. Трипілля – стратегія та результати поточного українсько-європейського проекту	
Marzena Szmyt. Between the seas: Baltic-Pontic contact space in the 3 rd millennium BC	155
Мажена Шміт. Між морями: балтійсько-чорноморський контактний простір у 3-му тисячолітті до н.е.	
Andrey Mazurkevich, Ekaterina Dolbunova, Luca Ottonello. Archaeological excavations and reconstructions of disappeared archaeological heritage (based on excavations in North-Western Russia)	165
Андрій Мазуркевич, Катерина Долбунова, Лука Оттонелло. Археологічні розкопки та реконструкції втраченої археологічної спадщини (на основі досліджень в Північно-Західній Росії)	
Nikos Chausidis. 'River People' of the Northern Black Sea and Macedonia	176
Никос Чаусідіс. "Народи річок" Північного Причорномор'я та Македонії	
*****	
STEP AHEAD: NEENAWA 2017 International Scientific Conference report (Yana Morozova, Pavlo Shydlovskiy)	192
КРОК ВПЕРЕД: Міжнародна наукова конференція NEENAWA 2017, звіт (Яна Морозова, Павло Шидловський)	
LIST OF AUTHORS	208
СПИСОК АВТОРІВ	
FROM THE PUBLISHER	210
ВІД ВИДАВЦЯ	

Dmytro Zhelaha¹

Ornamentation systems of Trypillia culture B I period tableware in the Middle Dniester area

The article deals with ornamental systems of Trypillian culture sites at the Middle Dniester area, basic concepts of sites periodization at the B I period of this territory. The article describes the existence of three different ornamentation systems that are widespread on these sites. These differences are cultural and chronological markers which will help us for the further investigations connected with relative chronology. These markers also helps to understand existence of various cultural tendencies and impulses at these sites.

At the B I period in the Middle Dniester area appear ornamentation systems which interact and displace the previous ones. The most widespread systems for B I period are Cucuteni and Borysivka (typical also for so-called "Borysivka" group) ornamentation systems. At some sites (such as Ozaryntsi, Mykhalkove, etc.) also still existed at the B I period features of the Precucuteni ornamentation system, which traditionally connected with period A. The base of development these ceramic complexes are the late Precucuteni sites of A and B I periods (Luka-Vrublivetska, Bernovo-Luka, etc.).

Periphery of the Precucuteni sites became an area of formation another different Borysivka ornamentation system which shows impulse from the painted pottery sites. A synthesis of these different traditions is reflected in imitation of painting at the deep ornamented pottery. The Borysivka system also started to fade away among the ceramic complexes. At the final stage of B I period at Middle Dniester area started to prevail the Cucuteni ornamentation system with painted pottery.

Distinguishing the differences between ornamentation systems allow grouping the ceramic complexes according to stylistic features and fixing the main cultural tendencies of the B I period sites development. Based on this differences further investigations will let the scientists make more detailed analysis that will give us more complete picture of Trypillian culture development.

Key words: *Eneolithic, Trypillya culture, Middle Dniester area, period B I, ornamentation system*

Trypillia culture B I period is a key point for understanding the processes of development of the culture's further "classical period". The Middle Dniester area was a territory from where new technologies and communities reached the other territories of Trypillia culture. Majority of the most known elements of the "Classical Trypillya" material culture appear for the first time on this territory.

Necessary measures for the study of this period should be taken are an analysis and systematization of the main trends of ceramic complexes development, which is the most culturally significant element of Trypillia culture.

A huge part of this period sites are located on the Middle Dniester area. The area includes a territory of the Vinnytsia, Chernivtsi, Khmelnytsky and Ternopil regions of modern Ukraine. Several districts of the Republic of Moldova also belong to this territory.

Modern fieldwork information and revision of old investigations, and historiography make more understandable the processes of existence and interactions of Trypillia culture communities.

Periodization of Trypillia B I stage sites in Middle Dniester area.

The base of Trypillian culture's modern periodization, which is still relevant was made by T. Passek. However, her works are separating culture of such stages as early (A), middle (B) and late (C). The middle period includes two distinct parts – B I and B II. T. Passek researched Polyvaniv Yar III site and found analogies with another sites nearby for understanding the relative chronology aspects. The analogies were based on minor record, i.e. painted pottery. So, according to T. Passek synchronous sites with Polyvaniv Yar III are Cucuteni A, Izvoare II, Nezvysko II and *Truşeşti* (Passek 1961, p. 135). Another periodizations of the Middle Dniester area sites were also developed by E. Chernysh, T. Popova, O. Korvin-Piotrovskyi and I. Palaguta.

Most of the periodizations include incorrect using sources of the B I stage on this area. Those are based on Cucuteni A Romanian sites painted ornament. As we will see later, the painted ornament is clearly not dominant for the stage B I sites of this region. Using this approach looks like researchers

¹ Th. Vovk Center for Paleoethnological research

have chosen the easier way to construct the related schemes. Caused by the fact that we cannot find more information about microchronology and local groups inside B I stage, is slighting the most massive material, such as ceramic with grooved ornamentation. It must be done because of distinguish local and chronological groups by "classical Trypillya" period is the result of most massive and dominant material analysis.

The most known B I period sites in this area are knowns from field surveys. Materials from this sites are not so fundamental for doing main base for periodization. For periodization there should be used the most representative sites of Middle Dniester area (Tab. 1).

The earliest sites are Luka-Vrublivetska and Horodnytsya-Horodyshche, but the affiliation of the first to B I stage is debated, and the second one is located in Upper Dniester area. Nevertheless, investigation of both sites is needed to understand the processes on this territory. They can be attributed as initial phase of B I, the next phase is B I / 1, the middle one is B I / 2, the latter is B I / 3 (based on periodization by O. Korvin-Piotrovskiy (Kolesnikov 1990, p.13). Sites such as Nezvysko II, Kadiyivtsi-Bavky, Hlybochok and Frydryvtsi should be attributed to the final phase of B I (Yakovyshyna 2016, p. 15).

The question of B I stage sites periodization still needs to be elaborated. First, it is necessary to continue investigating the cultural and chronological significant features of the material culture and try to synchronize previous periodizations. Secondly, it is must be used new materials taken from recent researches of sites by D. Chernovol. The two of them – Ozheve-ostriv and the site in Voloshkove in Chernivtsi region have abundant materials for analyzing.

To compare and analyze the cultural features of the sites we should work with information about ornaments. Ornamentation of pottery plays is one of the most important part of Trypillian culture sites investigation. Local variations for later periods are distinguished basing on different ornamentation. To attribute and operate cultural features, we should use the term 'ornamentation system' (OS), which includes such elements as technology of or-

nament drawing and ornamental composition patterns. Also operating with term OS helps to understand the major changes related to relative dating and spatial features of Middle Dniester are sites.

Ornamentation techniques of tableware.

Conclusions own and conclusions of other authors was summarized by I. Palaguta concerning the ornament drawing techniques of B I period sites (Palaguta 2016, p. 67). The results is: ornamented ware – 80-90%; non-ornamented – 10-20%. This conclusions are complemented by our own research. Let us get apart the main ornamentation techniques.

Outlined incised ornamentation is a typical technique of Precucuteni-Trypillya A sites. S. Bibikov tried to reconstruct the process of drawing this type of ornament of Luka-Vrublivetska pottery. He thought this type of ornament was applied by a wooden or a bone sticks with varying degrees of exacerbation. The exacerbation level affected the width of the lines traced. He considered the width of such lines as one of the chronological differences between the sites (ornamentation of later periods distinguishes deeper and wider grooves) (Bibikov 1953, with. 151). I. Palaguta thinks the width of the lines is no more than 0,2-0,3 cm and grooves have triangular section.

Fluted ornament ("cannelure", flutes) – is an ornament can be applied by a tool with a polished surface. The most similar analogy of this tool is the sculptor's sticks. S. Bibikov suggested that this tool looked like wooden, or bone scoopula, which could be even connected to each other in one tool for making many bands on surface (Bibikov 1953, p. 151). The bands of fluted ornament could have different depth and width, and could be polished or painted in red or white colors.

Furrow-shape ornament is the most widely used ornament that was applied on pottery surface of Middle Dniester area B I period sites, including Ozheve-ostriv. Observations accept that this ornament is fundamentally different of Precucuteni-Trypillya A outlined ornament. Furrow-shape ornament have not a sharp-edged (triangle, quadrangle) shape section, but a rounded

Table 1. Periodization of B I stage sites in Middle Dniester region.

PHASE	SITES
Initial	Horodnytsya-Horodyshche, Luka-Vrublivetska
B I / ₁	Polyvaniv Yar III ₁ , Ozaryntsi (ur. Popiv-horod), Mykhalkove, Kalius, Berezova (ur.Bereh)
B I / ₂	Polyvaniv Yar III ₂ , Darabany I, Zhvanets (pid lisom), Velyka Sloboda (ur. Dubyna), Berezivski khutory.
B I / ₃	Lomachyntsi (ur. Ivaniv sad), Dereshova, Ozheve-ostriv, Nyzhnii Olchedaiv, Velyke Zalissia (ur. Lysa hora)
Final	Hlybochok, Kudryntsi, Kadiivtsi, Frydryvtsi, Nezvysko II, Vasylivka.

shape (the same as section of deep fluted band). I. Palaguta writes that the width of grooves is 0,3-0,5 cm, and depth – 0,3-0,4 cm. Compositions with a furrow-shape ornament could be negative ornament (become a contour of the ornament), or positive (directly being an ornament). The space between the lines could be painted in red or black. Also, the researcher writes about filling grooves with a white paste (Palaguta 2016, p. 67).

Stamp (teeth-/comb-shape) is represented by a dashed line with quadrangle section. Probably, tools were made of wood, or bone. One sample of tool like that was found among the materials of the Trypillia A settlement Bernashivka I. It is a typical ornament for Trypillia A, but it was also found on B I sites like Ozaryntsi.

For B I period sites polychrome ornamentation is also typical, painted red, white and black colors. Also several types of bichrome ornament were noticed.

Ornamental composition patterns of tableware

Another part of ornamentation system is an ornamental composition patterns. The researcher of Luka-Vrublivetska settlement, S. Bibikov divided the ornamental patterns into two types: geometric and curvilinear. He thought that most of patterns had structure and compositional integrity (Bibikov 1953, p. 151).

Geometric patterns were built by distinct structure of elements (stamp, flutes etc.). For example, one of Luka-Vrublivetska patterns was built by rows of "shaded triangles" – count directed flute bands. The triangle pattern is framed by a stamp.

Curvilinear ornamental patterns are often formed by the combination of outlined ornament with flutes and stamp/pits. Outlined ornament is dominant among Luka-Vrublivetska's pottery counts 40,6% of all tableware (Burdo 2003, p. 72). One of the patterns in this site is schematic version of "snake" ornamental composition well known in Trypillia A materials. S. Bibikov wrote that among the thousands of potsherds found only 20-25 with spiral ornamentation (Bibikov 1953, p.153). The less percent like this means any spiral ornament is not dominant for the ceramic complex.

S. Bibikov attributed Luka-Vrublivetska as Trypillia A settlement. However, common features between pottery from Luka-Vrublivetska and grooved pottery from the Cucuteni A sites were found by N. Burdo. The site *Târpești* (Cucuteni A₁₋₂) have the same with Luka-Vrublivetska ornamental patterns – outlined ornament with pits. Sometimes the painted pottery of *Târpești* completely repeats the outlined ornamental patterns from the Dniester area settlements of the Trypillia A 3 stage (Burdo 2003, p. 85).

The pottery from Luka-Vrublivetska is an example of the Precucuteni ornamentation system (fig. 1). On the territory of the Middle Dniester this ornamental system was dominant in stage A (identical with Precucuteni culture).

Initial period of B I stage includes Horodnytsya-Horodyshe settlement too. This one have presented a polychrome painting. The ornament pattern includes geometric and spiral compositions, which were formed by several figures: rhombi, ellipses, circles, meander etc. The background of composition is solid or dashed and red painting. The main ornamental elements are painted in white (when it's repeated by the strokes it's becoming negative-positive composition) (Chernysh 1982, p. 195). However, Horodnytsya-Horodyshe grooved ornamentation dominated in ceramic complex. Typical for Precucuteni OS this site have pottery with polished bands of fluted ornament with rows of pits on cups surface. Curvilinear ornamental patterns with furrow-shaped ornament are typical for the B I stage sites of this region. Some of the potsherds had "free space" between grooves was painted red (Palaguta 2016, p. 118).

The site Berezova (ur. Bereh III) has ornamental patterns, which include furrow-shaped ornament, flutes, stamp and traces of painting red and white. The main elements of ornamental compositions are ellipses, pits, linear and spiral ornaments (Korvin-Piotrovskiy, Husev 2000, p.35).

A huge percent of grooved ornament – 65% contains ceramic complex of settlement Polyvaniv Yar III₁ (Popova 2003, p. 43). The dominant technique is the furrow-shaped ornament. The ornamental patterns consist of spiral-band and ellipse compositions.

The researcher T. Popova classified ornamented pottery in two groups: the first – where ornament applied with pits (like in Luka-Vrublivetska), the second – where grooved ornament is applied with paint. The second group is characterized by a painting, when the space between the grooved ornament is painted red, grooved ornament is inlaid with white paste, and its framed black (or without frame) (Popova 2003, p.45).

Flutes are mostly applied on cups where it occupies all the "free space". Double flutes have a vertical or diagonal orientation (Popova 2003, p. 46). The flutes could be combined with other elements:

- with holes are found on pots, tableware on supports and pear-shaped utensils;
- vertical flutes with red painted space between them;
- with horizontal or diagonal directed teeth-shaped stamp (Popova 2003, p. 48).

The painted pottery of this layer contains 5-8% amount the tableware. All painted pottery can be attributed to polychrome. Stylistically, it consists of two variants:

1) white background with red painted composition and black painted frame. The ornamental patterns are formed within geometric composition – straight-line horizontal structures and Z-shaped lines (Popova 2003, p. 49);

2) red background with white painted composition and black painted frame. The ornamental patterns consisted meanders and geometric structures (Popova 2003, p. 49).

Grooved pottery in later layer – Polyvaniv Yar III₂ contains only 30% amount of the tableware. The spiral ornaments became less spread. Here appears the new type of flutes – they are painted in white, framed black and with red painted “free space”. The researcher thought such an ornament was a chronological marker that synchronizes this complex with such sites as *Truşeşti I* and *Hăbăşeşti I*, and generally with Cucuteni A₃ stage. Flutes consists only 10% of amount the tableware (Popova 2003, p. 74).

The painted pottery consists 50% amount the tableware and it's extremely large indicator of material culture changes.

The painted pottery includes four types:

1) white background, the main ornamental composition was painted in red and framed black. The main ornamental composition applied within geometric style, and the main elements are linear horizontal and diagonal lines, ellipses and circles (Popova 2003, p.74);

2) red background, the main ornament was painted in white and framed black. The black painted frame is drawn by wider strip than in the previous set. The picture is positive, with geometric stylistics. The main elements of ornamental compositions are meanders, wide bands, which forming geometric and spiral structures. The picture is made by red and white colors, but inside this white strip there is still a thin red line;

3) the painting was applied not to the background, but directly to the surface. In this variant, the drawing is executed either red, or white with a black colored frame;

4) this version of polychromy, as well as bichromia, were not being characteristic this stage sites. The fourth variant – inside the main white stripe is applied 2-4 thin red strips. The bichromia is made of white and red painting, without a black contour, and without a background-paint, that is, directly on the surface (Popova 2003, p. 75).

T. Popova in the monograph attempted to outline the general vision of stage B I sites in Middle Dniester area. She synchronized Polyvaniv Yar III₁ with such eastern sites as Borysivka, Mykhalkove, Pechory because of grooved ornament features (Popova 2003, p. 51).

The painted ornament could be synchronized with Cucuteni A₃ sites in of Seret and Dniester ba-

sins: *Ruşeştii Noi I*, *Truşeşti I* and *Hăbăşeşti I* (Popova 2003, p. 56).

The ceramic complex of Polyvaniv Yar III₂ according to T. Popova, is analogous to B I layer of settlement Darabany (Popova 2003, p. 81). The common feature of this sites is domination of painted pottery.

So, mostly B I sites of the Middle Dniester area have domination of grooved ornament and flutes, rather than a painted ornament in ceramic complexes. Most of people continue to associate the ceramics of this period with polychrome, but here exists another system of ornamentation that prevails in the ceramic complexes of this region. This system of ornamentation is characterized by the domination of a grooved and fluted ornament. Unlike the Precucuteni OS, which had similar characteristics, its main techniques are: a furrow-shaped ornament, wide shallow flutes, painting in red the “free space”, covering by engobe surface. The differences in ornamental patterns are more often use of spiral ornaments, festons (semi-ellipses), non-shaded ellipses.

Such a system should be called – Borysivka OS (fig. 2). Its name comes from Borysivka settlement, which was explored at the beginning of the 20th century. Borysivka's ceramic complex was recognized as a distinct its researchers – M. Bilyashivsky and P. Kurinnyi. But it should be cautioned that there is the term “Borysivka group” is not the same as Borysivka OS. Generally it should be reconsidering the concept or even casting doubt on the existence of the “Borysivka group”, which was recognized by the domination of deepen ornament and new forms that weren't typical for stage A complexes (Chernysh 1975, p.4-5). Pottery of “Borysivka group” sites have the same common ornamentation styles such as tableware with deepen ornaments from Polyvaniv Yar III, Ozheve-ostrov, Voloshkove.

Several sites have dominating of Cucuteni OS – Polyvaniv Yar III₂, Nezvysko II, Kudryntsi.

Cucuteni OS includes painted ornament and it gradually becomes to dominate in Middle Dniester area only at final phase of B I period (Cucuteni A₄) (fig. 3).

The site Nezvysko II (a similar painted pottery with Kudryntsi) have polychrome painted pottery: red background, and the ornament is applied with white and black paints, or bichrome – as the previous one, only without a black color. Polychrome ornament is quite interesting. The ornamental background, except for the red color, is formed by the hatching of thin black lines, and sometimes even filled with black color. It was also widespread to apply thin red lines (“nervures”) on white bands. Among the ornamental compositions is types of spirals which are already characteristic of the Cucuteni A-B period (Palaguta 2016, p. 119).

Among Vasylivka settlement pottery with grooved ornament make up 40% of all tableware. A furrow-shaped ornament forms bands covering almost whole surface with "meandering compositions" with pits. Often the space between the "furrows" was painted. According to V. Shumova furrow-shaped ornament repeated the painted ornament and the grooves sometimes was incruited by the white paste (Shumova 1994, p. 82).

Fluted ornament consists 10% among the tableware. The flutes are wide and shallow, often painted red, or white. Also, the space between flutes was painted in red or white colors. Often the flutes, according to the researcher, repeat the ornamental patterns of furrow-shaped ornament. Cups tend to have horizontal or vertical orientation of flutes.

The painted pottery of Vasylivka consist about 37%. The plates surface could be with a monochrome ornament painted white or red. Bichrome ornament was painted red and white or red and brown. The ornamental patterns included spirals, festons, volutes, metopes, S-shaped and zigzag lines etc (Shumova 1994, p. 85).

The researcher V. Shumova related this settlement with the final phase of the Cucuteni A₃ (Shumova 1994, p. 86). I. Palaguta considers Vasylivka as a Cucuteni A-B period site (Palaguta 2016, p. 116).

Conclusions.

At the BI period in the Middle Dniester area appear new ornamentation systems, which interact and gradually supersede the previous ones. Generally the ceramic complexes of BI period sites in the Middle Dniester area here were divided by 3 ornamental systems. The first is Precucuteni SO, which is characterized by the presence of outlined incised ornaments, stamp and flutes, often such techniques were present on the same vessel. This ornamental system is characterized by the filling of the outlined ornament with a white paste. The main ornamental patterns have linear compositions, less common the ornament with outlined composition

with a shaded background, shaped like a "snake". At the BI stage Precucuteni SO is presented at such sites as Luka-Vrublevetska, Ozaryntsi, Mykhalkove, Kalyus, Berezove (ur. Bereh).

The second, is Borysivka SO, which is characterized by increase of using spiral ornaments, unshaded ellipses. Also, the technique is different, instead of outlined deepen ornament the basic here is furrow-shaped ornament. Some ornaments were characterized by imitation of a polychrome painting, due to a combination of grooved ornaments and painting of background, frames or flutes. Borysivka OS is dominated in ceramic complexes of the same full-explored settlements as Polyvaniv Yar III₁ and Ozheve-ostrov.

The third, is Cucuteni OS, which is characterized by the domination of painted pottery characteristic and the most widespread Cucuteni A sites in Romania. Sites with domination of Cucuteni SO appear in Middle Dniester area only at the late phases of BI period. It is represented at such sites as Polyvaniv Yar III₂, Nezvysko II, Hlybochok, Kudryntsi, Kadiyivtsi and Frydrivtsi.

What were the reasons for those changes? Probably, it depends of increase of Cucuteni population in Romania impulsed those communities to start spreading own influence to the neighbors. Sites like Horodnytsya-Horodyshche bring new elements of ornamentation to the Upper Dniester area. Interactions between old and new tendencies in material culture we can see in Ozaryntsi type sites ceramic complexes, where exist Precucuteni and Borysivka ornamentation systems. Spreading the painted pottery shows and disappearing of Precucuteni OS out of Middle Dniester area on the late phases of BI stage. It means forcing new influences by south-western communities.

Understanding the processes in this region needs to add new information from new founded sites complexes, while materials from old investigations have to be revised. Also, existing constrictive discussion of these issues will help to find all the drawbacks.

References:

- Bibikov, S.N. 1953. Rannetripolskoe poselenie Luka-Vrublevetskaia na Dnestre: K istorii rannikh zemledelchesko-skotovodcheskikh plemen na iugo-vostoke Evropy. M.; L., 460 p.
- Burdo, N.B. 2003. Rann'otrypil's'ke poselennya Luka-Vrublivets'ka i problema synkhronizatsiyi Prekukuteni-Kukuteni-Trypillya. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, **236**, p. 66-88.
- Kolesnykov, O.H. 1990. Deyaki pytannya istoriyi naselennya trypil's'koyi kul'tury v Seredn'omu Podnistrov'y (etap VI). *Tez. Dop. IX Vinnyts'koyi istoryko-kraeyznavchoyi konfrentsiyi*. Vinnytsya, p.13.
- Korvin-Piotrov's'kyy, O.H., Husyev, S.O. 2000. Bahatosharove trypil's'ke poselennya Berezova, ur. Bereh. *Arkheolohiya*, **4**, p. 35-40.
- Palaguta, I.V. 2016. Tripolskaia kultura v nachale razvitogo perioda (BI): Otnositelnaia khronologiiia i lokalnye varianty pamiatnikov. Kiev, 410 p.
- Passek, T.S. 1961. Rannezemledelcheskie (tripolskie) plemena Podnestrovia. *Materialy i issledovaniia po arkheologii SSSR*, **84**, 228 p.
- Popova, T.A. 2003. Mnogosloinoe poselenie Polivanov Yar. K evoliutsii tripolskoi kul'tury v Srednem Podnestrove. Spb., 240 s;
- Chernysh, E.K. 1975. Mesto poselenii borisovskogo tipa v periodizatsii tripolskoi kul'tury. *KSIA AN SSSR*, **142**, p. 3-10
- Chernysh, E.K. 1982. Eneolit Pravoberezhnoi Ukrainy i Moldavii . In: *Eneolit SSSR. Seriya: Arkheologiiia SSSR*. Moskva, p. 165 — 320;
- Shumova, V.O. 1994. Trypil's'ke poselennya Vasylivka na Seredn'omu Dnistri. *Arkheolohiya*, **1**, p. 79-88;
- Yakovyshyna, Ya.M. 2016. Mal'ovanny ornament na posudi zalishchyts'koyi hrupy trypil's'koyi kul'tury. Avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovoho stupenya k.i.n. L'viv, p. 11-16.

Дмитро Желага

Орнаментальні схеми посуду Трипільської культури етапу В І в Середньому Подністров'ї

В статті розглядаються орнаментальні системи пам'яток трипільської культури Середнього Подністров'я, а також основні концепції щодо періодизації культури цього регіону на етапі В І.

Прослідковано існування різних культурних тенденцій та імпульсів, зокрема в роботі було висунуто припущення про існування трьох основних систем орнаменталії, які є присутніми на цих пам'ятках і є культурними та хронологічними маркерами, необхідними для подальшого вивчення і виділення схем відносної хронології. На етапі В І в Середньому Подністров'ї поступово з'являються нові системи орнаменталії, які знову ж, взаємодіють та поступово витісняють попередні. Для етапу В І найбільш характерними є дві системи орнаменталії – кукутеньська та борисівська (типова для т.зв. “борисівської групи”). Також, на деяких пам'ятках (таких як Озаринці, Михалкове і т.д.) частково все ще продовжують розвиватися риси прекукутеньської системи орнаменталії, що була характерна для етапу А. Джерелом її розвитку є керамічні комплекси пізніх пам'яток Прекукутені (Лука-Врублівецька, Берново-Лука і т.д.).

Разом з тим, на периферії пам'яток Прекукутені формується інша система орнаменталії, що безперечно отримує великий імпульс від пам'яток цього регіону з переважанням розписної кераміки. Певний синтез таких “традицій” відбивається, наприклад, в практиці імітації розписного посуду. Найбільш вірогідним є саме таке припущення формування керамічного комплексу пам'яток В І, найбільш характерного для Середнього Подністров'я – борисівської системи орнаменталії. Борисівська система також починає “затухати” серед керамічних комплексів. На пам'ятках цієї території вже на фінальній фазі В І починає переважати кукутеньська система орнаменталії з розписним посудом.

Виокремлення систем орнаменталії дозволяє згрупувати керамічні комплекси пам'яток за стилістичними ознаками і побачити основні культурні тенденції в розвитку трипільської культури етапу В І. Базуючись на цьому, у подальших дослідженнях варто перейти на більш детальний рівень аналізу, що зможе дати більш повну картину розвитку трипільської культури.

Ключові слова: енеоліт, трипільська культура, Середнє Подністров'я, етап В І, система орнаменталії

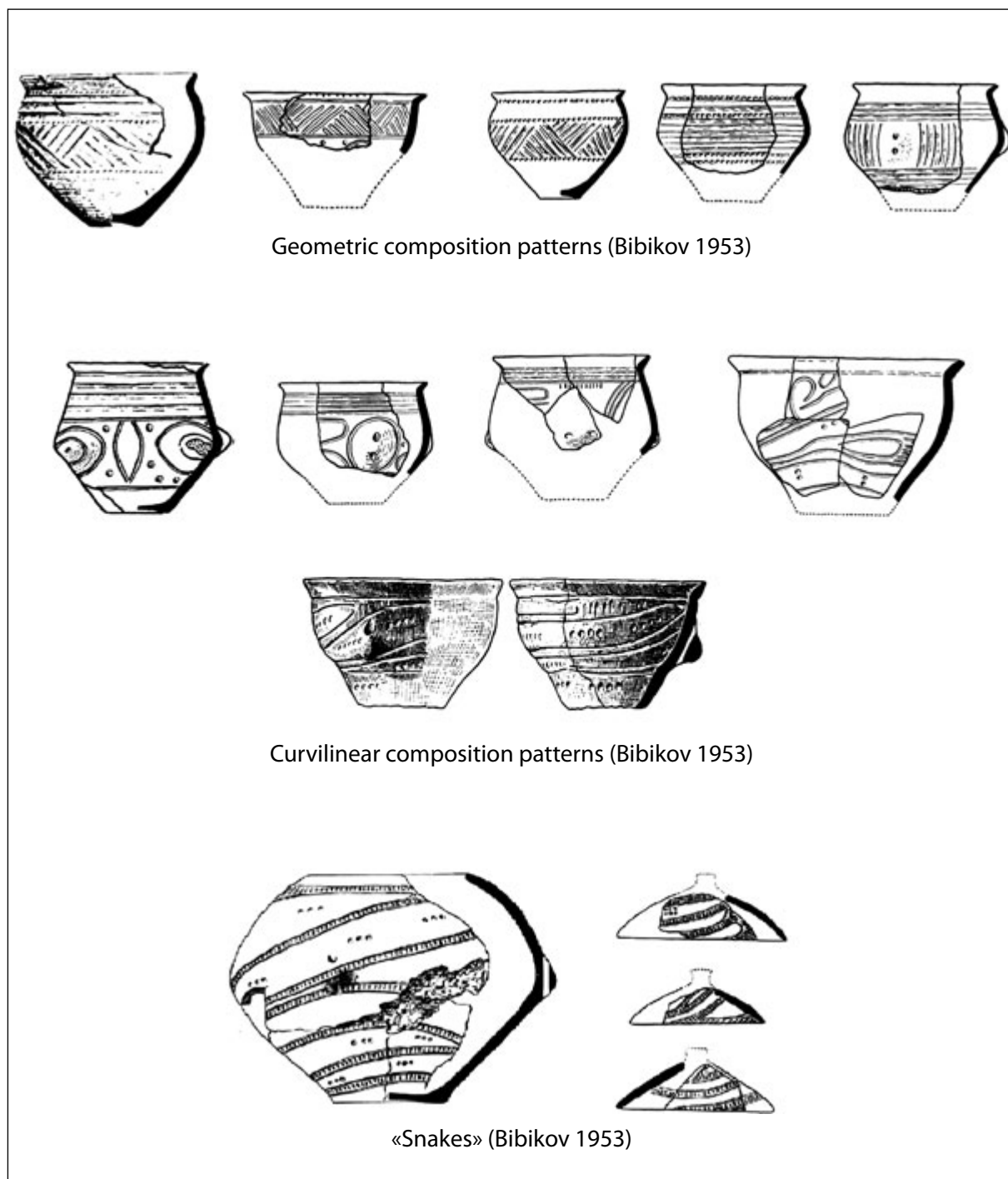

Fig. 1. Precucuteni OS.

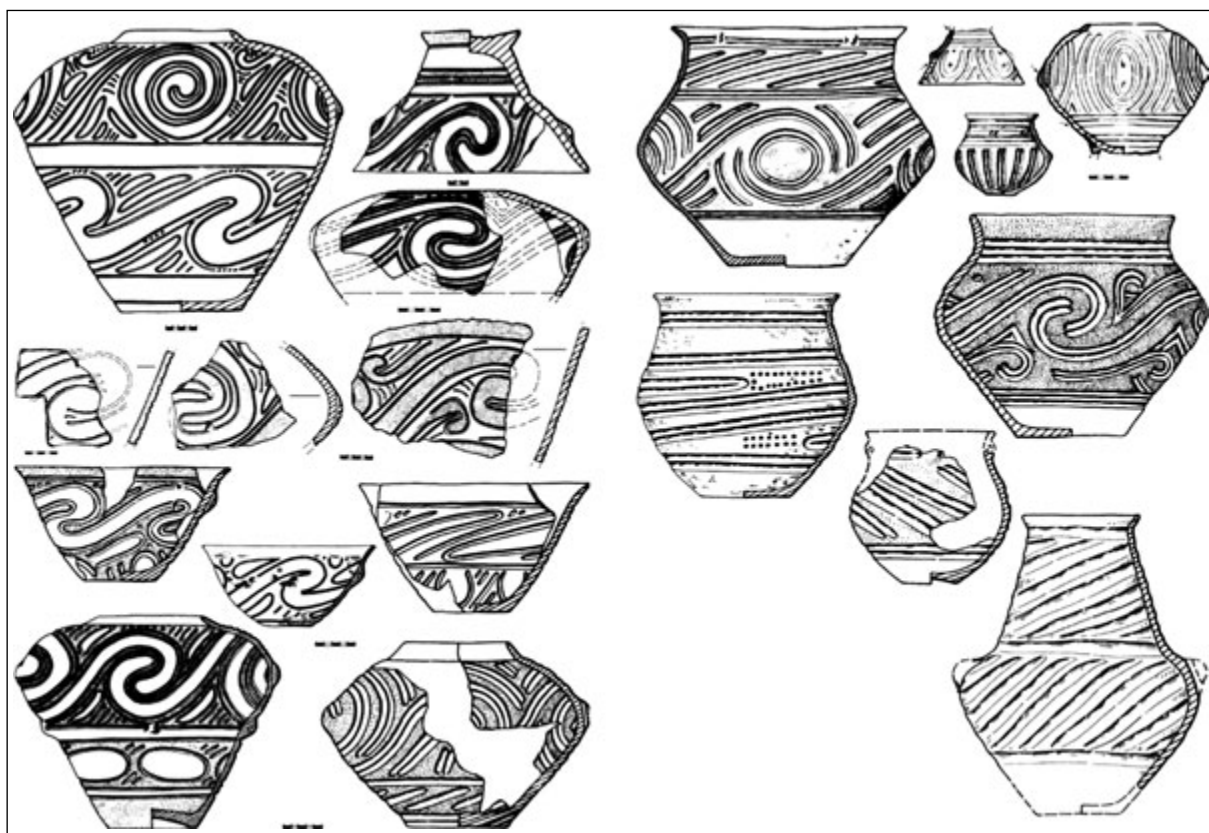

Fig. 2. Borysivka OS (Palaguta 2016, p. 294-295, fig. 48, 49).

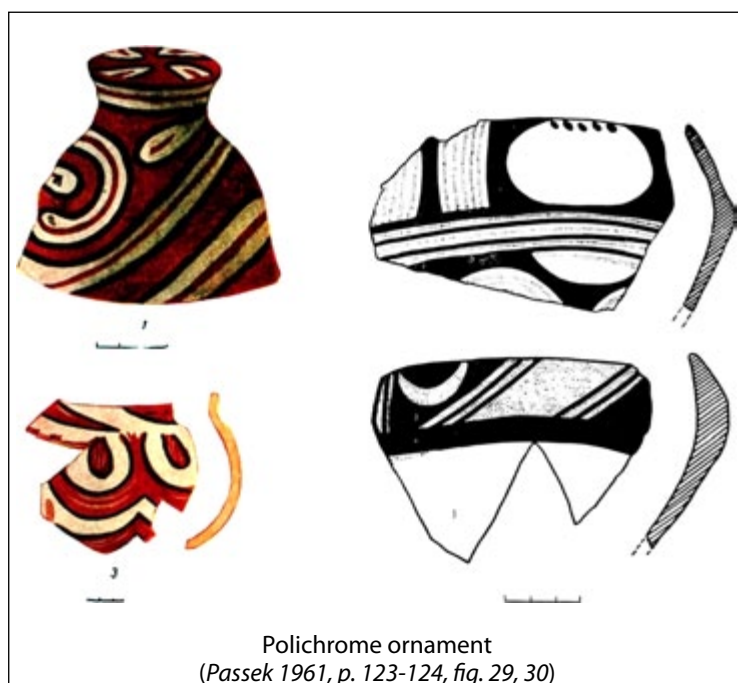

Fig. 3. Cucuteni OS.

Y. Morozova, P. Shydlovskyi

STEP AHEAD: NEENAWA 2017 International Scientific Conference report

---

A significant step in establishing a network for the study of the Eastern European Neolithic and at the same time the final event of the project became the NEENAWA International Scientific Conference **“Wetland Archaeology and Prehistoric Networks in Europe”**, September 15-18, which was held in Kyiv and Kaniv on the basis of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Our University is one of the four partners in the NEENAWA Project's consortium. It plays a significant role in fulfilling its goals and tasks, since the SCOPES programme aims at the development and modernization of institutional aspects of research and teaching institutions in Eastern Europe. All efforts and events of the project are directly linked to teaching activities and pursuing its educational objectives. University teachers and students have thus become the main beneficiaries of the project.

Due to the initiative of the Department of Archaeology and Museum Studies, the Centre for Underwater Archaeology of the Faculty of History and the Centre for Paleoethnological Research, the Scientific Committee of the conference was created in which scientists from Switzerland, Macedonia, Russia and Ukraine were included. Specialists from international university centres and scientific establishments (Switzerland, Germany, Macedonia, Greece, Poland, Russia, Latvia, Belarus, etc.) and representatives of the Institute of Archaeology of NAS of Ukraine, National University of Kyiv-Mohyla Academy, B. Hrinchenko University of Kyiv, the Institute of Zoology of NAS of Ukraine, the National Natural History Museum of NAS of Ukraine, universities of Odesa, Kharkiv, Chernihiv, etc. were invited to take part in the conference. The conference highlighted the results of archaeological investigations of national and foreign scientists, including the results of international cooperation based on archaeological localities within Ukraine and brings together researchers working in Holocene European prehistoric archaeology. The discussed topics chronologically covered the period from the Mesolithic up to the Bronze Age.

The Ukrainian scientific and educational institutions were represented by:

- the Department of Archaeology and Museum Studies, Taras Shevchenko National University of Kyiv
- the Education Laboratory “Centre for Underwater Archaeology, Archaeological and Ethnological Research”, Taras Shevchenko National University of Kyiv
- the Archaeological Museum, Taras Shevchenko National University of Kyiv
- Th. Vovk Center for Paleoethnological Research
- the the Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine
- the Archaeological Museum IA, National Academy of Sciences of Ukraine
- the National Natural History Museum, National Academy of Sciences of Ukraine
- National University of Kyiv-Mohyla Academy
- B. Hrinchenko National University of Kyiv
- I.I. Mechnikov National University of Odessa
- T.G. Shevchenko National University of Chernihiv
- Kyiv Regional Archaeological Museum
- Kyiv Regional Center for Defense of Cultural Heritage Monuments

September 15, 2017

The opening of the conference and the plenary meeting took place on September 15, 2017 in the Main Building of Taras Shevchenko National University of Kyiv, on which the vice-rectors of the University professors Petro Bekh and Viktor Martyniuk, as well as the representative of the Swiss Embassy in Ukraine and Moldova, Holger Tausch gave their greetings for the participants. Dean of the Faculty of History prof. Ivan Patrylak, associate professor Pavlo Shydlovskyi and a head of the Education Laboratory Yana Morozova indicated the importance for the University and Ukrainian science of holding such events and the need for international cooperation in the field of archaeological research. The sincere wishes of the fruitful work of

the conference were expressed by the NEENAWA project participants.

The scientific part was presented by presentations describing the current state of the study of neolithization processes in Europe and the achievements of prehistoric archaeology in recent years. Among the speakers – prof. Albert Hafner (Switzerland), prof. Marzena Szymt (Poland), Robert Hofmann, Liudmyla Shatilo (Germany), prof. Leonid Zaluzniak, Mykhailo Videiko and Nataliia Burdo (Ukraine).

Within the framework of the first day of the conference, the opening of the exhibition «The first farmers and pastoralists on the territory of Ukraine» was held at the Archaeological Museum of Taras Shevchenko National University of Kyiv, as well as presentations of the editions:

HUMAN & LANDSCAPE: Prehistoric Archaeology of Eastern Europe. – VITA ANTIQUA, 9. Collection of scientific works. – Kyiv: 2017. – 282 p. – Ill. <http://vitaantiqua.org.ua/en/category/current-issue/>

Wetland Archaeology and Prehistoric Networks in Europe / NEENAWA International Scientific Conference, September 15th-18th, 2017 / eds. Y. Morozova, P. Shydlovskyi. – Kyiv-Kaniv, 2017. – 78 p. – Ill. <http://vitaantiqua.org.ua/en/category/library/>

After the presentations for the participants of the conference, an excursion to The Museum of Historical Treasures of Ukraine, The National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Preserve were organized where the guests were able to get acquainted with the masterpieces of Old Rus architecture, as well as unique archaeological exhibits of Ancient Times and Early Middle Ages.

September 16, 2017

The next day, September 16, a trip to the Kaniv Nature Reserve took place, where the main part of the event was planned. During the trip, the participants attended the Kyiv Regional Archeological Museum in Trypillia village. It is in this area, in the end XIXth century some of the first excavations of Trypillian settlements were carried out by the archaeologist Vikentii Khvoika, after which this site became eponymous for the whole cultural complex. The participants of the conference were acquainted with the life of the famous scientist; they were able to see the collections of artifacts which reflect the prehistoric archeology of the Middle Dnieper region.

Upon arrival at the Kaniv Nature Reserve, reports and presentations dedicated to the study of specific settlements of the Neolithic – the Bronze Age of Southern and Eastern Europe were listened and discussed. Andrey Mazurkevich and Ekaterina

Dolbunova (Russia) presented an open lecture devoted to the study of lacustrine sites in North-Western Russia in the 7th-3rd Mill. BC. Among other speakers were prof. Sławomir Kadrow (Poland), Maxim Charniauski (Belarus), Valentina Todoroska, Zlata Blazeska, (Macedonia), Christoforos Arampatzis (Greece). Presentation of the project: “Airborne Survey: Ancient Landscapes of the Central Ukraine – Kyiv and Cherkasy Regions” and photo exhibition also took place.

September 17, 2017

September 17, 2017 (Kaniv Nature Reserve) – the reports on problems of the analysis of ceramic assemblages of Neolithic cultures in Europe were read by Caroline Heitz (Switzerland) and Dmytro Gaskevich (Ukraine). A workshop “**Lacustrine Dendrochronology in the Context of Pile Dwelling Archaeology at Lake Biel, Switzerland. Focus Measuring, Chronology – building, Dating**”. was held under the supervision by Matthias Bolliger and John Francuz (Switzerland).

After the scientific part on this day, the conference participants made a trip to the National Historical and Ethnographic Preserve “Pereyaslav” which situated near the town of Pereyaslav-Khmelnytskyi and attended an excursion in the Open-air Ethnographic Museum, which was read by the vice-director of the Preserve Oleksandr Kolybenko.

September 18, 2017

The last day of the conference, September 18, 2017 (Kaniv Nature Reserve) was dedicated to issues of prehistoric networks and the question of the interaction of the prehistoric societies in Southeastern Europe. Among the speakers were Prof. Nikos Chausidis, Goce Naumov, (Macedonia), Valerii Manko, Dmytro Kiosak, Anzhelika Kolesnychenko, Sergei Telizhenko, and Oleksandr Diachenko (Ukraine).

Part of the reports was devoted to the questions of transportation and use of natural resources and raw materials by the prehistoric population of Eastern Europe. This materials were presented by Marcis Kalniņš (Latvia), Alina Veiber, Oleh Tuboltsev, Yevhen Pichkur, Pavlo Shydlovskyi, Ivan Radomskyi and Dmytro Zhelaga (Ukraine).

At the end, a workshop «**Underwater Exploration of Wetland and Peat-bog Sites. Perspectives and Problems**» was held by Ekaterina Dolbunova (Russia).

During the conference the poster session on the subject of Wetland Archeology were presented by Gjore Milevski (Macedonia), Irina Khrustaleva, Anna Malyutina (Russia), Yana Morozova, Sergii Zelenko, Marta Andriyovych (Ukraine).

A number of lectures, presentations and posters were presented by the NEENAWA team:

Archaeology in Switzerland: Research from Under Water to High-Altitude Mountains (Prof. Albert Hafner, Bern)

Mobilities, Entanglements, Transformations. Pottery Practices in Neolithic Wetland Sites of the Swiss Plateau (Caroline Heitz, Bern)

Lacustrine Sites in North-Western Russia in the 7th-3rd Mill. BC (Andrey Mazurkevich, Ekaterina Dolbunova, St. Petersburg)

Wooden Post Buildings of the Lake Settlement Serteya XIV (Irina Khrustaleva, St. Petersburg)

Bone and Antler Items From Peat-Bog Settlements (the 6th – 3rd mill. BC) of North-Western Russia (Dnepr – Dvina Basin). Technological and Functional Features (Anna Malyutina, St. Petersburg)

Prehistoric Tool Kit for Surviving (Valentina Todoroska, Struga, Zlata Blazeska, Skopje)

With or Without You: the Formation of Identities in the Neolithic Balkans (Goce Naumov, Skopje)

Spatial Analysis of Marshy Areas: Neolithic Tell-Sites in Pelagonia (Gjore Milevski, Skopje)

Overview of the Osteological Mammal Material from the Surska Culture in the Context of Its Development and Adaptation of Its Communities to the Natural Environment (Alina Veiber, Kyiv)

Lithic assemblages of Early Agricultural Communities in Western Ukraine (Pavlo Shydlovskiy, Ivan Radomskiy, Dmytro Zhelaga, Kyiv)

Patterns of Ornaments on the Ceramic from the Lysa Gora Cemetery (Marta Andriyovych, Kyiv)

Perspectives for Wetland Archaeology, Surveys and Underwater Exploration in the Dnieper River, Ukraine (Yana Morozova, Sergii Zelenko, Kyiv)

Among the decisions of the Scientific Committee are:

– to expand the cooperation of scientific and educational institutions of Europe that were presented at the conference by the conducting internships for young scientists and lecturers from different countries at university centers,

– to create a system for the exchange of information on the archeology of Eastern Europe in order to unify modern methods of fixation, describing and systematizing data on prehistoric objects.

The conference itself was an exceptional opportunity to create a system of information and experience exchange, in research about European prehistoric sites, to introduce up-to-date methodologies of fixation and description of archaeological material and to promote Ukrainian archaeological heritage in the European system of research. An important value is the participation of Macedonian, Russian, Swiss and Ukrainian students in this event that will help to develop their knowledge about current theoretical and practical European scientific research and promote their international mobility during their academic experience. In terms of public benefit, the conference will help to represent the Ukrainian cultural and natural heritage at a European level.

We wish that young scientists, using acquired skills and knowledge, will broaden their circle of professional contacts, put their creative ideas in to practice for developing a liberal society, and become the most valuable resource for positive changes in the contemporary world.

<http://vovkcenter.org.ua/en/main/>

At Rector's office in Kyiv, 2016. From left: Prof. Rostyslav Terpylovskiy – Head of the Department of Archaeology and Museology, Dr. Pavlo Shydlovskiy – associate professor of the Department of Archaeology and Museology, Prof. Ivan Patryliak – Head of Faculty of History, prof. Leonid Huberskyi – Rector of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Prof. Albert Hafner – Head of Department of Prehistoric Archaeology of the Institute of Archaeological Sciences, Bern University (Switzerland), Prof. Petro Bekh – Vice Rector (International Relations) of Taras Shevchenko National University of Kyiv

September 15th, 2017, Kyiv. Opening the conference at Taras Shevchenko National University of Kyiv. From left: Yana Morozova, Albert Hafner, Petro Bech and Viktor Martyniuk

Opening the conference. Marzena Szmyt (Poznan, Poland) and Pavlo Shydlovskyi

Presentation by Albert Hafner (Bern, Switzerland) "Archaeology in Switzerland: Research from Under Water to High-Altitude Mountains"

Greetings from Andrei Mazurkevich (St. Petersburg, Russia)

Presentation by Robert Hofman and Liudmyla Shatilo (Kiel, Germany) "Trypillia – Strategy and Results of an ongoing Ukrainian-European Project"

Liudmyla Shatilo (Kiel, Germany)

September 15th, 2017. Plenary session in the Red Building of Taras Shevchenko National University of Kyiv

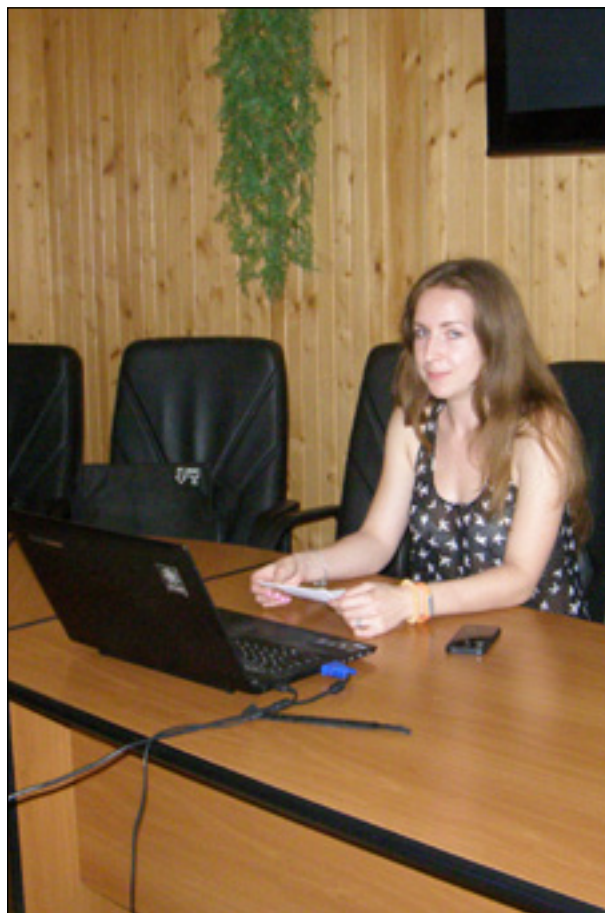

Participants from Macedonia and Switzerland at the Plenary session

Presentation by Mykhailo Videiko (Kyiv, Ukraine) "Life on the Eastern Borders of Old Europe"

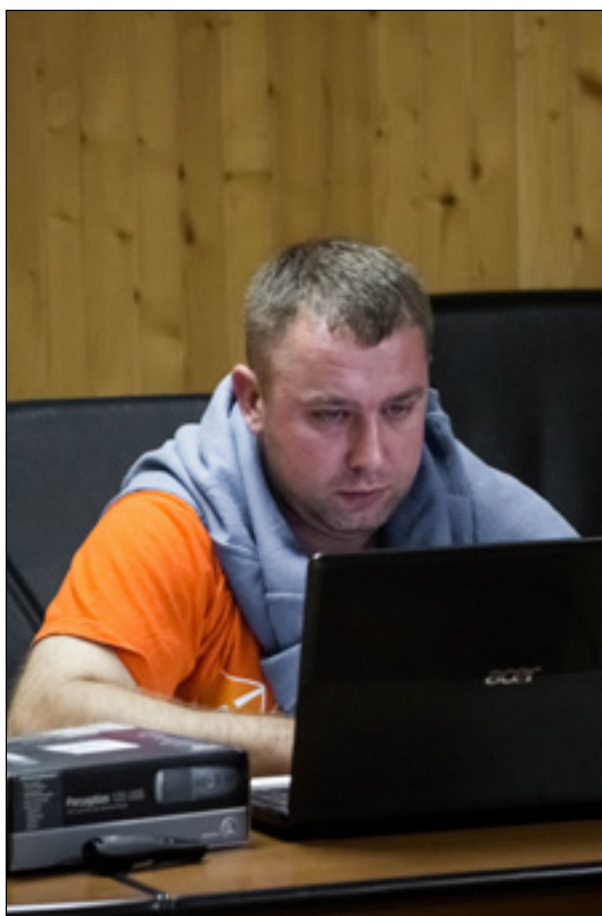
September 16th, 2017, the Kaniv Nature Reserve. Marta Andriiovych as a moderator of session

The conference participants Serhii Telizhenko, Valerii Manko (Kyiv, Ukraine) and Marzena Szmyt (Poznan, Poland)

Presentation by Nikos Chausidis (Skopje, Macedonia) "«River People» of the Northern Black Sea and Macedonia"

Presentation by Yevhen Pichkur (Kyiv, Ukraine) "Mining and Transportation of Flint by Cucuteni-Trypillian Tribes"

Presentation by Ekaterina Dolbunova (St. Petersburg, Russia) "Lacustrine Sites in North-Western Russia in the 7th-3rd Mill. BC"

Presentation by Goce Naumov (Skopje, Macedonia) "With or Without You: The Formation of Identities in the Neolithic Balkans"

Workshop "Lacustrine Dendrochronology in the Context of Pile Dwelling Archaeology" led by Matthias Bolliger and John Francuz (Bern, Switzerland)

Mariia Tymoshenko and Alina Veiber studying a dendrochronological method at workshop

Marzena Szmyt

Excursion around the National Historical and Ethnographic Preserve "Pereyaslav" guided by Oleksandr Kolybenko

Participants of the conference during excursion in Preserve "Pereyaslav"

On the Dnieper River bank

Я. Морозова, П. Шидловський

КРОК ВПЕРЕД: Міжнародна наукова конференція NEENAWA 2017, звіт

Значним кроком у створенні мережі для вивчення східноєвропейського неоліту і в той же час завершальною подією проекту NEENAWA (Network in Eastern European Neolithic and Wetland Archaeology for the improvement of field techniques and dating methods) стала міжнародна наукова конференція **"Археологія річок і озер та первісні спільноти Європи"**, яка відбулася 15-18 вересня 2017 р. у Києві та Каневі на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Наш університет виступив одним з чотирьох партнерів консорціуму проекту. Він відіграв важливу роль у виконанні своїх цілей та завдань проекту, оскільки програма SCOPES спрямована на розвиток та модернізацію інституційних аспектів дослідницьких та навчальних установ Східної Європи. Всі зусилля та заходи проекту безпосередньо пов'язані з навчальною діяльністю, а викладачі та студенти університету стали головними бенефіціарами проекту.

За ініціативи Кафедри археології та музеєзнавства, Центру підводної археології історичного факультету та Центру палеоетнологічних досліджень, було сформовано науковий комітет конференції, куди увійшли дослідники з Швейцарії, Македонії, Росії та України. Спеціалісти з міжнародних і вітчизняних університетських центрів та наукових установ були запрошені до участі. На конференції висвітлювались результати археологічних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, значна частина яких отримана в результаті міжнародного співробітництва під час вивчення пам'яток з території України. Тематика конференції хронологічно охоплювала періоди від мезоліту – до доби бронзи та об'єднала дослідників голоцену первісної археології Європи.

Українські наукові та освітні установи були представлені співробітниками та членами:

— Кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

— Навчальної лабораторії «Центр підводної археології, археологічних та етнологічних досліджень» Київського національного університету імені Тараса Шевченка

— Археологічного музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка

— Центру палеоетнологічних досліджень ім. Хв. Вовка

— Інституту археології НАН України

— Археологічного музею ІА НАН України

— Національного науково-природничого музею НАН України

— Національного університету «Києво-Могилянська академія»

— Київського національного університету імені Б. Грінченка

— Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

— Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

— Київського обласного археологічного музею

— Київського обласного центру охорони і наукових досліджень пам'яток культурної спадщини.

15 вересня 2017 року

Відкриття конференції та пленарне засідання відбулося 15 вересня 2017 року у Головні будівлі Київського національного університету імені Тараса Шевченка, на якому проректори університету професори Петро Бех та Віктор Мартинюк, а також представник Посольства Швейцарії в Україні та Молдові Хольгер Тауш привітали учасників. Декан історичного факультету проф. Іван Патриляк, доцент Павло Шидловський та керівник Навчальної лабораторії Яна Морозова вказали на важливість для університету та української науки проведення таких заходів та необхідність міжнародного співробітництва у сфері археологічних досліджень. Учасники проекту NEENAWA висловили щирі побажання плідної роботи конференції.

Наукова частина була представлена презентаціями, що стосуються сучасного стану ви-

вчення процесів неолітизації в Європі та досягнень первісної археології останніх років. Серед доповідачів – проф. Альберт Хафнер (Швейцарія), проф. Мажена Шміт (Польща), Роберт Хофманн, Людмила Шатіло (Німеччина), проф. Леонід Залізник, Михайло Відейко та Наталія Бурдо (Україна).

У рамках першого дня конференції в Археологічному музеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбулося відкриття виставки "Перші землероби та скотарі на території України", а також презентації видань:

ЛЮДИНА ТА ЛАНДШАФТ: Первісна археологія Східної Європи. – VITA ANTIQUA, 9. Збірка наукових статей. – Київ: 2017. – 282 с. – Іл.

<http://vitaantiqua.org.ua/en/category/current-issue/>

Археологія річок та озер і первісні спільноти Європи / Міжнародна наукова конференція НЕЕНАВА, 15-18 вересня 2017 року / ред. Я. Морозова, П. Шидловський. – Київ-Канів, 2017. – 78 с. – Іл.

<http://vitaantiqua.org.ua/en/category/library/>

Після презентацій для учасників конференції була організована екскурсія до Музею історичних коштовностей України, Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, де гості змогли ознайомитися як з шедеврами давньоруської архітектури, так і унікальними археологічними експонатами стародавніх часів і раннього середньовіччя.

16 вересня 2017

Наступного дня, 16 вересня, відбулася поїздка до Канівського природного заповідника, де була запланована основна частина заходу. Під час поїздки учасники відвідали Київський обласний археологічний музей у с. Трипілля. Саме в цій місцевості наприкінці XIX ст. археолог Вікентій Хвойка проводив одні з перших розкопок трипільських поселень, після чого поселення в Трипіллі стало епонімним для всього культурного комплексу. Учасники конференції ознайомилися з життям відомого вченого, а також мали змогу ознайомитися з колекціями артефактів, які відображають первісну археологію Середнього Подніпров'я.

Після прибуття до Канівського заповідника були заслухані та обговорені доповіді та презентації, присвячені вивченню конкретних поселень неоліту – бронзової доби Південної та Східної Європи. Катерина Долбунова у співавторстві з Андрієм Мазуркевичем (Росія) презентувала відкриту лекцію, присвячену вивченню озерних стоянок Північно-Західної Росії 7 – 3 тис. до н.е. Серед інших доповідачів – проф. Славомир Кадоров (Польща), Максим Чарняускі (Білорусь), Валентина Тодороська, Злата Блазеска (Македонія), Крістофорос Арампатіс (Греція). Також

відбулося відкриття фотовиставки, присвяченої первісним культурам Європи.

17 вересня 2017

17 вересня 2017 року (Канівський природний заповідник) – було заслухано доповіді з питань аналізу керамічних колекцій неолітичних культур в Європі – Каролін Хейтс (Швейцарія) та Дмитра Гаскевича (Україна). Під керівництвом Маттіаса Боллігера та Джона Франкуза (Швейцарія) було проведено семінар «Озерна дендро-хронологія в контексті дослідження пальових будинків на озері Біль, Швейцарія. Фокус: обміри, хронологія будівництва, датування».

Після наукової частини, учасники конференції здійснили поїздку до Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав", який розташований неподалік міста Переяслав-Хмельницький і відвідали екскурсію до Етнографічного музею під відкритим небом, яку провів заступник директора заповідника Олександр Колибенко.

18 вересня 2017

Останній день конференції, 18 вересня 2017 року (Канівський природний заповідник), був присвячений питанням дослідження первісних мереж і взаємодії первісних суспільств Південно-Східної Європи. Серед доповідачів – проф. Нікос Чаусідіс, Гоце Наумов (Македонія), Валерій Манько, Дмитро Кіосак, Анжеліка Колесниченко, Сергій Теліженко та Олександр Дяченко (Україна).

Частина доповідей була присвячена питанням транспортування та використання природних ресурсів і сировини первісним населенням Східної Європи. Ці матеріали були представлені Марцісом Кальніншем (Латвія), Аліною Вейбер, Олегом Тубольцевим, Євгеном Пічкуром, Павлом Шидловським, Іваном Радомським та Дмитром Желагою (Україна).

На завершення відбувся воркшоп «Підводні дослідження заплавних та болотних стоянок. Перспективи та проблеми» під керівництвом Катерини Долбунової (Росія).

Під час конференції стендові доповіді з археології річок та озер представили Жьоре Мілевські (Македонія), Ірина Хрустальова, Анна Малютіна (Росія), Яна Морозова, Сергій Зеленко, Марта Андрійович (Україна).

Команда NEENAWA представила ряд лекцій, презентацій та стендів:

Археологія в Швейцарії: від досліджень під водою до високогір'їв (проф. Альберт Хафнер, Берн);

Мобільність та трансформація. Практика гончарства на неолітичних заплавах стоянках Швейцарського плато (Каролін Хейтс, Берн);

Озерні стоянки Північно-Західної Росії у 7-му – 3-му тисячоліттях до н.е. (Андрій Мазуркевич, Катерина Долбунова, Санкт-Петербург);

Дерев'яні залишки будівель озерного поселення Сертея XIV (Ірина Хрустальова, Санкт-Петербург);

Вироби з кістки та рогу з торф'яникових стоянок (6 – 3 ст. до н.е.) Північно-Західної Росії (Дніпро-Двінський басейн). Технологічні та функціональні риси (Анна Малютіна, Санкт-Петербург);

Доісторичний набір інструментів для виживання (Валентина Тодороська, Струга, Злата Блазеска, Скоп'є);

З вами або без вас: формування ідентичностей в балканському неоліті (Гоце Наумов, Скоп'є);

Просторовий аналіз болотяних територій: Неолітичні теллі в Пелагонії (Жьоре Мілевські, Скоп'є);

Огляд остеологічного матеріалу ссавців з археологічних пам'яток сурської культури в контексті адаптації її носіїв до навколишнього середовища (Аліна Вейбер, Київ);

Кам'яні комплекси ранньоземлеробських спільнот Західної України (Павло Шидловський, Іван Радомський, Дмитро Желага, Київ);

Орнаментальні сюжети на кераміці з неолітичного могильника Лиса Гора (Марта Андрійович, Київ);

Перспективи заплавної археології, обстеження та підводного дослідження Дніпра, Україна (Яна Морозова, Сергій Зеленко, Київ).

Серед рішень Наукового комітету:

– розширити співпрацю наукових і освітніх установ Європи, які були представлені на конференції проведенням стажувань для молодих вчених і викладачів з різних країн в університетських центрах;

– створити систему обміну інформацією про археологію Східної Європи з метою уніфікації сучасних методів фіксації, опису та систематизації даних про доісторичні об'єкти.

Сама конференція стала унікальною можливістю створення системи обміну інформацією та досвідом в галузі вивчення первісних пам'яток Європи, з метою презентації сучасних методик фіксації та опису археологічного матеріалу та включення вітчизняної археологічної спадщини до європейської системи досліджень. Важливе значення мала участь українських та закордонних студентів у цій події, що допоможе їм поглибити свої знання про сучасні теоретичні та практичні європейські наукові досягнення та сприятиме міжнародній мобільності.

Ми хочемо, щоб молоді вчені, використовуючи набуті навички та знання, розширили коло своїх професійних контактів, ввели свої творчі ідеї в практику розвитку ліберального суспільства і стали найціннішим ресурсом для позитивних змін у сучасному світі.

<http://vovkcenter.org.ua/en/main/>